

Oliver u akciji

Autorke: Miša Bojović i Željka Cvejin

CRTA:

Ova studija slučaja je deo zajedničkih napora Centra za istraživanje, transparentnost i odgovornost (CRTA), Nacionalne koalicije za decentralizaciju (NKD), Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (BCBP) i Partnera za demokratske promene da podstaknu veće učestvovanje građana u odlučivanju kroz projekat „Građani imaju moć” koji podržava Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID). Stavovi izraženi u ovoj studiji slučaja isključivo su stavovi autora i ne odražavaju nužno stavove USAID-a.

Uvod	5
Metodologija	6
Oliver postaje uzbunjivač	7
Šta zakon kaže?	8
Postupak uzbunjivanja	9
A kako su prošli ostali?.....	10
Zaključak	11
Izvori	12

Autorke: Miša Bojović i Željka Cvejin

Uvod

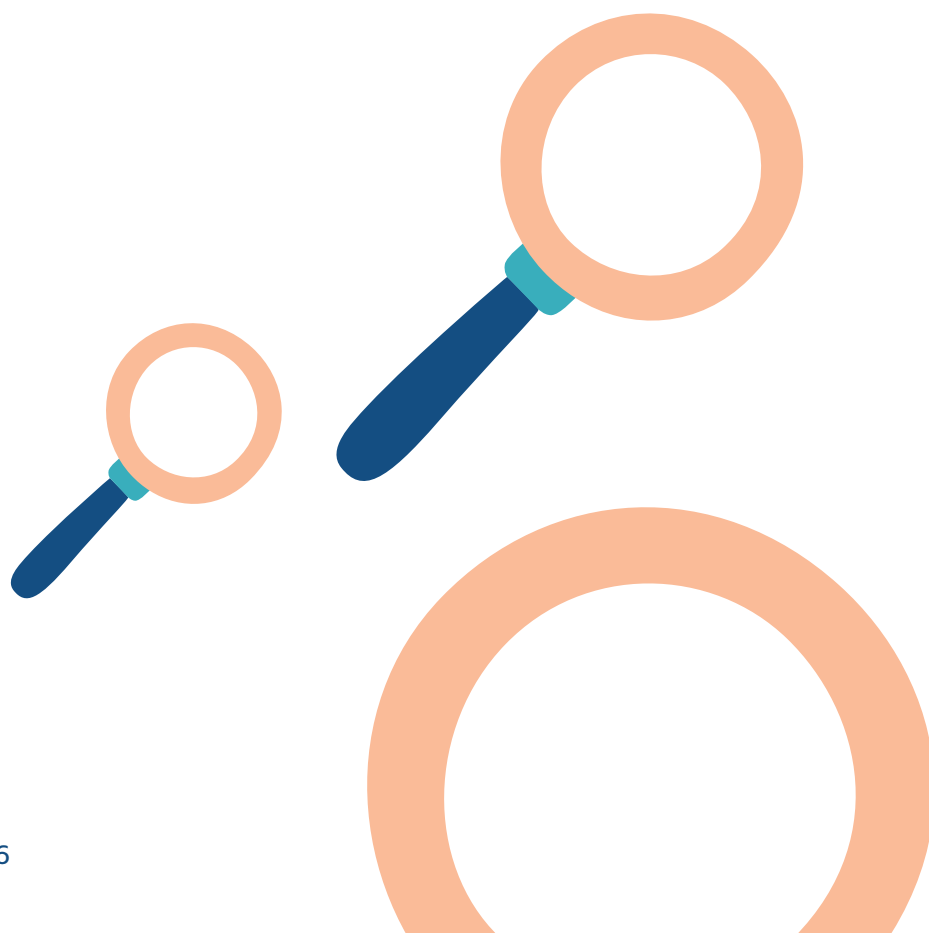

U mesecima kada najviše javne pažnje okupira nekoliko velikih korupcijskih afera i priča o uzbunjivačima, na medijskom radaru se ne nalaze, jednako važne, svakodnevne “tihu” borbe običnih ljudi, koji biju bitke sa sistemom i bore se za pravdu. Uzbunjivači su oni koji ne ćute gledajući kako se krše zakoni. Priče o uzbunjivačima su priče o ljudima kojima entuzijazam i požrtvovanost da rade svoj posao, najbolje što mogu i umeju, ne jenjava, kao i ni hrabrost da se suočavaju sa onima sa druge strane zakona. Ova studija slučaja govori o uzbunjivaču koji je dokazao da ima smisla podići glas. Oliver Adžić, ribočuvar iz Pančeva, doprineo je da krivolov u njegovom rejonu bude smanjen za 90 odsto u poslednje tri godine. Pošto je termin uzbunjivanje relativno nov i neretko pogrešno prikazan u javnosti, u ovoj studiji biće dat pregled Zakona o zaštiti uzbunjivača i prikazana dosadašnja praksa u odnosu na slučajeve uzbunjivanja.

Metodologija

Istraživanje je sprovedeno analizom pojedinačnih primera uzbunjivanja u Srbiji i njihovih ishoda. Obrađivani su sekundarni izvori u vidu medijskih objava i istraživanja organizacija koja se bave pitanjima uzbunjivanja. S obzirom na to da je u Srbiji status uzbunjivača regulisan jedino Zakonom o zaštiti uzbunjivača, u ovoj studiji dat je i pregled glavnih zakonskih odredbi. Na kraju, napravljen je intervju s uzbunjivačem o njegovoj borbi kroz institucije, uključujući i sudski postupak.

Oliver postaje uzbunjivač

Oliver Adžić, star 43 godine, bivše vojno lice, učesnik tri rata, ranjavan, aktivni pecaroš, stupa 2017. u službu ribočuvara na Tamišu. Ovlašćenje da vrši poslove ribočuvstva na toj teritoriji dodeljeno je Ribolovačkom savezu Vojvodine, koje osniva svoje društvo sa ograničenom odgovornošću i na funkciju direktora postavlja predsednika izvršnog odbora Saveza. Direktor je praktično sam sebi poslodavac.

U početku posao ribočuvara protiče uobičajeno. Oliver obavlja redovne dužnosti: obilazi teren, nalazi ribokradice, oduzima im i uništava mreže. Obavlja posao za koji ga plaćaju ribolovci s legalnim dozvolama Saveza. Vremenom se suočava sa preprekama u svome radu. Oprema za ribočuvare koju je direktor nabavio u ime firme, uniforma i htz čizme, je bila neadekvatna za boravak na čamcu i nosila je rizik od davljenja u slučaju pada u vodu. Oliver je zbog ovoga prijavio direktora Inspekciji rada.

Situacija se komplikuje kada je prilikom jednog od svojih obilazaka Oliver zatekao ribokradice u akciji i oduzeo im čamac, na šta kao službeno lice ima pravo i obavezu. Nezadovoljan ovom odlukom, direktor mu nalaže da vrati čamac lopovima. Oliver odbija i tu počinju njegovi problemi. Kako su svi ribočuvari opremljeni gps uređajima koji prate njihovo kretanje na terenu, Oliver je primetio da ribokradice poznaju njegove rute i satnicu i da pre njegovog dolaska uklanjaju tragove. Tadašnji direktor je čak u jednom trenutku zabranio noćna patroliranja iako su ribokradice tada najaktivnije. Oliver se usprotivio takvoj odluci što je rezultiralo njenim ukidanjem. Nakon svih ovih događaja, Oliver odlučuje da postane uzbunjivač. Istražujući nepravilnosti u radu preduzeća, ubrzo otkriva pojedinosti koje izazivaju sumnje u povezanost direktora sa ribokradicama, nailazi na sumnjive ugovore za nabavku opreme, primere nepoštovanja standarda zaštite na radu itd. Poučen iskustvima iz vojne škole i kasnijeg angažmana u vojnoj administraciji, upoznaje se sa zakonskim propisima i započinje proceduru. Najpre je izvršio interno uzbunjivanje, obave-

stivši Nadzorni odbor firme o uočenim nepravilnostima. Odbor ni u jednom zasedanju nije razmatrao Oliverov podnesak. Do toga nije došlo uglavnom zato što je direktor, kao što je već rečeno, sam sebi nadređeni.

Proces uzbunjivanja nije protekao bez problema. Oliver je nekoliko puta bio fizički napadan, gađan kamenjem, bušene su mu gume na automobilu. Svaki od ovih slučajeva prijavio je policiji i podneo prijave sudu. U više navrata mu je prečeno i nuđen novac da se povuče. Ugrožavanje njegove bezbednosti je, kako kaže, manji problem, više ga pogođa ugrožavanje bezbednosti njegovih najbližih i podmetanje afera koje mu uništavaju porodicu.

Kako interno uzbunjivanje nije donelo rezultate, odlučan da ne odustane, Oliver preduzima sledeći korak - uzbunjuje javnost. Informacija je došla do svih ribolovačkih društava koja su članice Ribolovačkog saveza Vojvodine. Tesnom većinom, na skupštini Saveza, juna 2019. godine, sporni direktor je razrešen sa svojih pozicija. Bila je to pobeda pravde i uzbunjivača, ali ne bez problema. Nakon što je direktor angažovao advokate i osporio odluke skupštine, prava pobeda je izvojevana tek februara 2020. godine kada su konačno odluke skupštine postale pravnosnažne, te je postavljena nova direktorka, uz odobravanje svih zaposlenih.

Uprkos svim problemima koje je doživeo tokom procesa uzbunjivanja, Oliver je podneo desetine prijava nadležnim organima i obraćao se sudovima zbog različitih vrsta nepravilnosti. Nebrojene prijave inspekcijama: tržišnoj, komunalnoj, ekološkoj, inspekciji rada... Nekoliko postupaka pred sudom se vodi protiv njega. Nema dilemu da će sve biti presuđeno u njegovu korist, budući da je pažljivo proučio zakonsku pozadinu za svaku od prijava i podneo sve neophodne dokaze. Do sada nijedan sudski proces nije izgubio.

Šta zakon kaže?

Zakon o zaštiti uzbunjivača, usvojen 2014. godine, prvi je ovakvog tipa koji je donet u Republici Srbiji. Kada je usvojen, slovio je za jedan od boljih zakona, koji rame uz rame može da stoji sa mnogim svetskim zakonima koji uređuju istu materiju. Zakon definiše položaj i prava uzbunjivača, postupak uzbunjivanja, zaštitu uzbunjivača i naknadu štete. Šta je uzbunjivanje i ko je onda uzbunjivač? Prema Zakonu, *“uzbunjivanje je otkrivanje informacija o kršenju propisa, kršenju ljudskih prava, vršenju javnog ovlašćenja protivno svrsi zbog koje je povereno, opasnosti po život, javno zdravlje, bezbednost, životnu sredinu kao i radi sprečavanja štete velikih razmera”*. U tom smislu, uzbunjivač je fizičko lice koje otkrije ove informacije koje su u vezi sa njegovim radom.¹ Uzbunjivač ne sme biti sprečavan u uzbunjivanju, a ima i pravo na zaštitu.

¹ Uzbunjivač je fizičko lice koje izvrši uzbunjivanje u vezi sa svojim radnim angažovanjem, postupkom zapošljavanja, korišćenjem usluga državnih i drugih organa, nosilaca javnih ovlašćenja ili javnih službi, poslovnom saradnjom i pravom vlasništva na privrednom društvu, Zakon o zaštiti uzbunjivača, čl. 2, stav 2

Postupak uzbunjivanja

Uzbunjivanje može biti unutrašnje, spoljašnje i uzbunjivanje javnosti. Za svaku vrstu uzbunjivanja predviđen je drugačiji postupak. U slučaju unutrašnjeg uzbunjivanja, uzbunjivač se obraća poslodavcu i otkriva osetljive informacije. Kada je reč o spoljašnjem uzbunjivanju, uzbunjivač se obraća ovlašćenom organu. I na kraju, uzbunjivanje javnosti podrazumeva da se informacija saopštava putem sredstava javnog informisanja, društvenih mreža, na skupovima ili na neki drugi način postaje dostupna javnosti.²

1. Unutrašnje uzbunjivanje

Postupak započinje kada uzbunjivač saopšti informaciju poslodavcu, koji je u obavezi da preduzme sve mere kako bi se otklonile sve nepravilnosti na koje je ukazao uzbunjivač. Poslodavac je dužan da postupi po informaciji, bez odlaganja u roku od 15 dana i da uzbunjivača obavesti o ishodu postupka.

2. Spoljašnje uzbunjivanje

Postupak spoljašnjeg uzbunjivanja započinje dostavljanjem informacije ovlašćenom organu, konkretno rukovodiocu tog organa ili nadređenom licu rukovodioca. Ovlašćeni organ postupa odmah po prijemu informacije, u istom roku kao i kod unutrašnjeg uzbunjivanja.

3. Uzbunjivanje javnosti

Još jedna opcija koju uzbunjivač ima jeste uzbunjivanje javnosti. Ono se može sprovesti bez pokretanja prethodna dva oblika uzbunjivanja ukoliko postoji opasnost po život, javno zdravlje, bezbednost, životnu sredinu, ili od nastanka štete velikih razmera, odnosno ako postoji neposredna opasnost od uništenja dokaza.

Bez obzira na vrstu uzbunjivanja, poslodavac mora poštovati prava uzbunjivača i zaštititi ga od nepovoljnog položaja (gubitka posla, nemogućnosti napredovanja na poslu, raspodela na drugo radno mesto, s lošijim uslovima rada). Praksa nas je do sada naučila da se najčešće dešava da uzbunjivač pretrpi neku štetu zbog otkrivanja informacija, pri čemu su zabeleženi slučajevi pritisaka u vidu gubitka posla ili preraspodele na drugo radno mesto. U slučaju da dođe do štetne radnje po uzbunjivača, Zakon ga u tom slučaju štiti i on svoja prava može zaštititi na različite načine pred sudom. Sudska zaštita se ostvaruje tako što se podnosi tužba za zaštitu, a koja je u vezi sa uzbunjivanjem, teritorijalno nadležnom višem sudu u roku od šest meseci od dana saznanja za preduzetu štetnu radnju, a ne kasnije od proteka tri godine od dana kada je štetna radnja preduzeta.³ Zakon ovakve postupke prepoznaje kao hitne i omogućava zaštitu prava dozvoljavanjem i vanrednog pravnog sredstva - revizije. Uzbunjivač koji traži zaštitu od suda u tužbi može tražiti da se utvrdi da je prema njemu preduzeta štetna radnja, zabranu vršenja i ponavljanja te štetne radnje, može tražiti da se uklone posledice štetne radnje, naknadu materijalne i nematerijalne štete kao i objavljivanje presude o trošku tuženog. Kako bi se sprečila odmazda nad zaposlenim Zakon predviđa privremenu meru čime ga sud štiti od mogućih nepovoljnih posledica. Ukoliko poslodavac ne preduzme neophodne mere kako bi otklonio i obustavio posledice štetne radnje za takvu vrstu nepostupanja predviđena je novčana kazna. Pored toga, kao vid posebne zaštite zakon omogućava uzbunjivaču da pred sudom pokrene postupak zaštite svojih radnih prava u slučaju otkaza ili raspoređivanja na neko drugo radno mesto.

2 Zakon o zaštiti uzbunjivača, čl. 12

3 Zakon o zaštiti uzbunjivača, čl. 23

A kako su prošli ostali?

I^Imati zakon koji dobro definiše zaštitu uzbunjivača i dalje ne znači da će se pojedinci ohrabriti na čin uzbunjivanja. Praksa pokazuje da je i dalje veoma mali broj slučajeva uzbunjivanja u Srbiji. Slučajevi poput Borka Josifovskog iz Hitne pomoći u Beogradu, Tomislava Veljkovića, uzbunjivača iz Rače, sada već poznata afera Krušik i uzbunjivač Aleksandar Obradović, su prilično usamljeni slučajevi.

Opredeliti se za uzbunjivanje, kao što je to uradio Aleksandar Obradović, bio je potez koji ga je koštao slobode. Kao zaposleni u HK Krušik a.d. godinama je svedočio koruptivnim radnjama koje su dovele do povlašćenog položaja pojedinih kupaca u odnosu na druge sa posledicama po budžet. On je odlučio da izvrši uzbunjivanje javnosti tako što je novinarima dostavio dokaze o tim koruptivnim radnjama. Dva meseca je proveo u kućnom pritvoru jer je protiv njega bio pokrenut postupak zbog sumnje da je odao poslovnu tajnu. O činjenici da je dvadeset dana bio u pritvoru javnost nije znala jer mediji nisu prenosili vest o tome. Tišinu je prekinuo članak u nedeljnim novinama NIN, što je izazvalo reakcije javnosti nakon čega je pušten u kućni pritvor. Nakon protesta i podrške javnosti, slučaj Krušik i Aleksandar Obradović zaokupljaju pažnju javnosti.⁴ Iako su različiti predstavnici vlasti pokušali da negiraju istinitost njegovih tvrdnji, vest o uzbunjivaču je dospela i do međunarodnih medija ali i nevladinih organizacija. Paralelno, odgovornost institucija da ga zaštiti kao uzbunjivača sa jedne strane, i da preduzme dalje radnje u vezi sa navodima koje je izneo sa druge su izostale. Na kraju, posledice uzbunjivanja je ostao da trpi samo on usled različitog tumačenja propisa od strane različitih institucija.

Zašto je mali broj uzbunjivača? Pored straha koji osećaju zbog neodgovornih vlasti, odgovor se verovatno krije i u posledicama koje osećaju nakon što otkriju određenu osetljivu informaciju. Uzbunjivač radi u korist javnosti, ali često na svoju štetu. Do sada, praksa je pokazala da uzbunjivači trpe pritiske i osude,⁵ često ostaju bez posla ili budu preraspoređeni na drugo radno mesto. Iako ih zakon štiti, poslodavci se neretko ponašaju kao da zakon ne postoji.⁶ Osim toga, problem predstavlja i način na koji mediji prenose informacije o uzbunjivanju. Kao što je bio slučaj sa Krušikom gde su samo pojedini mediji u Srbiji prenosili vest, dok je većina ćutala o tome. Imajući sve ovo u vidu, jasno je zašto je uzbunjivača veoma malo.

Prvi korak koji bi doprineo promeni jeste temeljnija edukacija zaposlenih o njihovim pravima kao zaposlenih, kako da se pozivaju na ovaj zakon, koje radnje da preduzmu u slučaju da primete neregularnosti i kako da se zaštite od moguće odmazde. Drugi, i onaj važniji korak jeste sistematska promena izveštavanja o uzbunjivačima. Napredak u praksi u smislu poštovanja zakona i samog postupka uzbunjivanja bi mogao da nastane tako što bi se institucijama dale jasne instrukcije za postupanje u slučajevima uzbunjivanja. Time bi se postigao ujednačen stav prema uzbunjivačima i uzbunjivanju.

4 Aleksandar Obradović pušten iz pritvora <https://www.krik.rs/aleksandar-obradovic-pusten-iz-pritvora/>

5 Josifovski je 2005. godine ukazao na saradnju lekara Hitne pomoći i pogrebnika. Umesto da nadležni provere njegove tvrdnje i privedu one koji su zloupotrebili svoj položaj, Josifovski je dobio otkaz <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/da-li-ce-srbija-cutati/>

6 Na malverzacije u vezi sa gradnjom postrojenja ukazao je uzbunjivač Tomislav Veljković, koga je opština Rača 2017. godine otpustila nakon što je ukazao na to da nije poznato kako je utrošeno 600.000 evra na gradnju tada nepostojeće fabrike za preradu otpadnih voda. <https://pistaljka.rs/home/read/859>

Zaključak

Rezultat zalaganja heroja Olivera je 90 odsto manje krivolova u poslednje tri godine, sudeći po količini zaplenjene opreme. Možda još važniji rezultat je što su druge kolege počele da se ugledaju na njega. Na pitanje šta savetuje onima koji bi da se odvaže, kaže da ako jednom započnu, nikako ne odustaju. Da se strogo drže slova zakona, jer je to jedina mogućnost pobeđe i nezavisnosti. Uprkos statistici koja prikazuje relativno mali broj uzbunjivača⁷ rezultati njihovog uzbunjivanja i odvažnost da se suprotstave uočenim nepravilnostima su značajni. Odbacivanjem opcije da zažmure na nepravdu i korupciju ovi hrabri ljudi su se oduprli uverenju da je uzbunjivanje “uzaludan posao” i da je bitka sa sistemom unapred izgubljena. Oni su pokazali da to nije nužno tačno i da je najvažnije od svega sačuvati lični integritet i integritet kolektiva u kojem rade.

A Oliver? On je pribavio dozvolu, ali još uvek nije otišao na pecanje od 2017. godine. Na pitanje da li će ići ove, sa osmehom odgovara - Valjda ću.

7 Od 2015. godine do 30. juna 2019. godine ukupan broj uzbunjivanja u Republici Srbiji je 689, gde se iz dostupnih podataka ne vidi koji je broj slučajeva rešen u korist uzbunjivača. <http://www.protivkorupcije.rs/upload/2019-09-09%20Statistika%20i%20preporuke%20za%20primenu%20ZZU%20-%20Konferencija.pdf>

Izvori

Beta. "RSE: Uzbunjivač iz Krušika "privremeno udaljen s posla". *NI*, 22.10.2019. <http://rs.n1info.com/Vesti/a537019/RSE-Uzbunjivac-Obradovic-dobio-resenje-o-privremenom-udaljenju-sa-posla.html>

Biševac, Safeta. "Da li će Srbija ćutati?". *Danas*, 14.9.2019. <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/da-li-ce-srbija-cutati/>

Intervju sa Oliverom Adžićem, ribočuvarem iz Pančeva , sproveden 10.3. za potrebe ove studije slučaja

Radivojević, Jelena. "Aleksandar Obradović pušten iz pritvora". *KRIK*. 18. decembar 2019. <https://www.krik.rs/aleksandar-obradovic-pusten-iz-pritvora/>

Vojtek, Milica."Laž o završenom postrojenju u Rači koja traje sedam godina". *Pištaljka*. 3.2.2020. <https://pistaljka.rs/home/read/859>

Zakon o zaštiti uzbunjivača, "Sl. glasnik RS", br. 128/2014

Zakon o zaštiti uzbunjivača - statistika i preporuke, 9. septembar 2019. <http://www.protivkorupcije.rs/upload/2019-09-09%20Statistika%20i%20preporuke%20za%20primenu%20ZZU%20-%20Konferencija.pdf>

